

מערכי שיעור מתוך מקורות היהדות בנושא:

גבורה

הקדמה למפקד:

"הי אתה גיבור גדול, בוא והראה שאתה יכול זו לא חוכמה להיות חזק רק במלחמה..."
גבורה - מושג שגור על לשוננו. לכל אחד מאיתנו ברור לכאורה מהו גיבור. האם ביררנו לעומק מהי משמעות הגבורה? האם גבורה היא מושג ששייך רק למלחמה? האם יש גבורה באימונים? מערכי שיעור אלו באו לברר וללמוד על אודות הגבורה. האם גיבור מפחד? האם גבורה ופחד סותרים זה את זה?

במערכים הללו ננסה להתמודד עם שאלות רבות, ונפנה מקום נרחב לדיונים. מקומכם כמנחי השיעור הוא בפתיחת הנושאים לדיון ובמתן אפשרות לחשיבה עצמאית של כל חייל. יחידות אלו באות ללמד כי מושג הגבורה מתפשט גם על כל "ניצחון" של האדם בתוכו, ביחידה, בחברה - במלחמה פנימית והנסתרת בין הכיוונים הישרים והטובים שאנו מאמינים כי צריכים לנצח, לבין הכוחות הפוכים להם שבנפש, ביחידה, בחברה ובעולם. יש באדם נטיות ורצונות חיוביים כמו עזרה לזולת, אהבה, נאמנות אחריות ועוד, וישנם כוחות שברוב המקרים הם שליליים, כגון גאווה, אכזריות, כעס, נקמנות, קנאה, רכושנות ורדיפת כבוד. כל ניצחון של הטוב על הרע הוא ביטוי של גבורה.

במערך "מהי גבורה" נציג מקרים שונים, ונשאל האם מתבטאת כאן גבורה? החיילים יתמודדו עם דילמות לגבי מצבים שונים, המבררים את המושג גבורה. לאחר מכן נתבונן בדברי המשנה במסכת אבות "איזהו גיבור?", לגבי השאלה מהי גבורה.

מערך "הקשר בין גבורה לצדק ויושר" עוסק בשאלה איזה מעשה נחשב לגבורה. האם גם מעשה שאינו מוסרי עשוי להיחשב מעשה גבורה? שלמה המלך יושיט לנו יד בספר "משלי", ונלמד משם פסוק המלמד לגבי הקשר שבין גבורה לצדק ויושר.

במערך העוסק ב"קשר בין גבורה ופחד" נתמודד עם השאלה האם הגיבורים בקרבות מפחדים. איך מתמודדים עם הפחד? נלמד על נאום יציאתו לקרב של יהודה המכבי. יהודה משחרר מהקרב כל מי שחש פחד. נדון על הקשר שבין פחד וגבורה, וניעזר בדבריו של יצחק שדה לבירור הקשר בין השניים. בנוסף, נקרא מדבריהם של לוחמים בני זמננו על ההתמודדות עם הפחד בשעת קרב.

אנו מקוים שמערכי השיעור שלפניכם יוכלו להבהיר את מושג הגבורה לחיילכם, והדבר יעזור לחיזוק רוח הלחימה שלהם. נשמח לשמוע הערות והארות, על מנת שנוכל לשפר את המערך ולהפיק את מרב התועלת ממנו.

מערך שיעור מתוך מקורות היהדות בנושא:

מהי גבורה בראי היהדות

מטרה:

החיילים יגדירו מהי גבורה

החיילים מתחלקים לזוגות

כל זוג מקבל את דף המשימה המופיע בנספח א'.

בקש מהחיילים להקריא את הגדרותיהם למושג "גבורה".

- מבין מעשיהם של דרור, צביקה, משה ויוסי - מי מהם התנהג בגבורה בעיניך?
 - מהו ההיפך מגיבור? [פחדן? אנוכי? עצלן?]
- (למפקד: חזור לשאלות אלו שוב בהמשך המערך, לאחר הקראת דבריו של יצחק שדה, ובדוק האם דעתם של חלק מהחיילים השתנתה).

תשובה להבנת המושג גבורה ניתנת לנו במשנה¹ במסכת אבות פרק ד':

"בן זומא אומר:

איזה הוא גיבור? הכובש את יצור"

הסבר לחיילים: אנו רגילים לראות גיבור כמי שמצליח להתגבר על יצר החיים ומוכן לסכן את נפשו. זו רק דוגמה אחת, ואותה אנו פוגשים לעיתים רחוקות, אולם ההגדרה במסכת אבות רחבה הרבה יותר. הגבורה אינה באה לידי ביטוי רק בשדה הקרב, אלא מקרינה לכל תחומי החיים. הגיבור - מצליח להתגבר על כעס ולא להתפרץ. הגיבור - קשוב לצרכים של הזולת ולא רק לשלו. הגיבור - מבצע את המשימה שניתנת לו בצורה הטובה ביותר. הגיבור - יודע לווסת את כל האנרגיות והכישרונות שלו לתועלת ולחייבו, ולא לשלילה. לכן המשנה מתארת לנו את הגיבור כאחד שכובש את יצרו, והכוונה היא שהוא משתמש בכל תכונותיו לטובה. ניתן לקרוא את הקטע הבא:

דבריו של יצחק שדה² לגבי הגבורה, והחינוך לגבורה בצבא:

הגבורה האמיתית מתגלה גם בחולין של יום יום. אנו רגילים לייחס את מעשה הגבורה לצבאיות, מסיבה מובנה; מהלוחם נדרשת הסכמה להקרבה מכסימלית, לקרבן חיים. אך אין זו ההגדרה היחידה. לא הפחדנות היא היפוכה של הגבורה אלא האנוכיות. האיש האנוכי יכול להיות אמיץ,

¹ ר' יהודה הנשיא, בעקבות חורבן בית המקדש ואובדן העצמאות, העלה על הכתב לפני כ-1800 שנה את יסודות דיני התורה שנמסרו עד כה בעל-פה בקובץ גדול הנקרא "משנה". המשנה ערוכה על-פי נושאים, המקיפים את כל תחומי החיים, כגון חקלאות, שבת, חגים ומועדים, נישואין, משפט, הלכות קורבנות, אופני הטהרה, ועוד.

² אלוף בצה"ל והיה ממייסדיו. פיקד על ה"הגנה", ממייסדי הפלמ"ח ומפקד הפלמ"ח הראשון.

אך גיבור לא יהיה... הגבורה היא קודם כל מידה מוסרית... זו היא הצורה הנעלה ביותר של הישרות וביסודה עומדת אהבת הזולת.
(לשאול כאן שוב את השאלות ששאלנו בפתחת המערך)

לסיכום, אפשר לחיילים להעלות דוגמאות מחייהם בבסיס ובבית לגבורה שהם נדרשים לה. דוגמאות: חייל שמגיע למסדר ומגלה שחסרה לו איזו תחבושת או מימייה, האם הוא 'משלים ציוד' או שומר על יושרו? חייל בשמירה, האם הוא מצליח לדבוק בערכיו ומתגבר על רצונו העז לעצום עין לכמה דקות? חיילים מארגנים פריסה בסוף המסע, האם הם מצליחים להתגבר על יצרם ולהשאיר לחיילים שמגיעים אחרונים אוכל, או שהאחרונים מסתפקים בפירורים?

מערך שיעור מתוך מקורות היהדות בנושא: הקשר בין גבורה לצדק ויושר

מטרה:

החיילים יתבוננו בקשר בין גבורה לערכים, משום שמעשי הגבורה הם ביטוי לערכי מוסר, צדק ויושר. מעשה שמשמש מטרה שאיננה מוסרית אינו נחשב לגבורה בראי היהדות.

תאר בפני חייליך את המקרה הבא :

בבוקר ה-11 בספטמבר 2001 עלה מוחמד עטא עם עוד ארבעה מחבלים למטוס בואינג 767, שיצא מבוסטון ללוס אנג'לס. הם השתלטו על המטוס, ומוחמד עטא נכנס לתא הטייס וניווט את המטוס להתרסק על המגדל הצפוני של בנייני התאומים בניו-יורק. כל 81 נוסעי המטוס נהרגו מיד, ובהמשך קרס בניין התאומים, דבר שהביא למותם של אלפי בני אדם. שאל את חייליך, האם מוחמד הוא גיבור?

(למפקד: במעשה ההתאבדות של המחבלים ניכרים אומץ ומקצועיות רבה. במערך מוצגת העמדה שמעשה גבורה הינו מעשה מוסרי, ולא כל מעשה אמיץ הינו מעשה גבורה. יכול להיות שחלק מהחיילים לא יסכימו עם הגדרה זו, רצוי לאפשר להם להביע את דעתם. מטרת המערך היא לעורר למחשבה ודיון)

ננסה למצוא תשובה דרך המדרש³ שלפנינו, העוסק בשאלה אילו מעשים נשייך לגבורה ואילו לא: "מה תתהלל ברעה הגיבור" (תהילים נב : ג) אמר לו דוד לדואג:

וכי מה גבורה היא: אדם רואה את חברו על פי הבור ודוחפו בבור,

או רואה את חברו על הגג ודוחפו – זו גבורה היא?

אלא אימתי נקרא גיבור? בשעה שחברו בא ליפול בבור ואוחזו בידו שלא יפול,

וכן מי שרואה את חברו נופל לבור ומעלהו מן הבור.

(מדרש שוחר טוב, נב)

במדרש שלפנינו, דוד המלך עוסק בשאלת היחס בין הגבורה למוסר. הוא טוען שתחת המושג גבורה נכלל שימוש של האדם בכישרונותיו, כדי להיטיב עם הזולת ועם העם כולו. גיבור משתמש בכוחותיו כדי להיטיב ולא להרע. לעומת מי שמשתמש בכוחותיו כדי לרמוס את חבריו, גם אם הוא מצליח לגבור עליהם אינו גיבור. גבורה, אומר דוד המלך, תלויה במטרה שעומדת לנגד עיניך, האם היא מטרה טובה או לא.

³ מדרש – קובץ מדברי חז"ל הכוללים לימוד עקרונות האמונה והמוסר הישראליים מפסוקי התנ"ך. נכתב בארץ ישראל לפני כאלפיים שנה.

מערך שיעור מתוך מקורות היהדות בנושא:

היחס בין גבורה לפחד

מטרה:

החיילים ידונו על הקשר שבין פחד וגבורה.

נצעד אלפיים שנה אחורנית (שנת 164 לפנה"ס) - ימי מלחמות היוונים במכבים. בספר מכבים [ספר המתאר את שהתרחש באותה התקופה] אנו רואים שיהודה המכבי משחרר מן הקרב את כל מי שחש פחד: מכבים א', ג';

"ויאמר [יהודה] לבוני בתים ולמארשי נשים ונוטעי כרמים ולרכי הלבב [למפחדים] לשוב כל איש

אל ביתו ויסע המחנה ויחנו מדרום לאמאוס;

ויאמר יהודה התאזרו והיו לבני חיל, והיו נכונים לבוקר להילחם בגויים אשר נאספו עלינו

להשמידנו ולהשמיד את מקדשנו".

- מדוע לדעתכם יהודה המכבי משחרר את כל "רכי הלבב" (המפחדים) לשוב אל ביתם?
- האם אנחנו יכולים להרשות לעצמנו לתת פטור ממלחמה למי שמפחד?
- אם כן, מה יעשה מי שמפחד? מה יאמר לעצמו?
- מדוע אמא יכולה לרוץ לתוך בית בוער כדי לחלץ את בנה?
- מדוע מפקד פורק ראשון מהרכב מול מחבלים, כשכל חייליו מביטים בו?
- איך מדריך צניחה קופץ ראשון בלי להסס, כשכל החיילים בדבוקה מתמהמהים?

נקבל מהחיילים תשובות רבות, וכולן נכונות:

ידיעה מונעת פחד, מי שמנוסה כבר אינו מתרגש;

מי שמכין את עצמו - שולט בעצמו;

למי שיש אחריות - קל לו יותר;

אם יש מטרה גדולה – מתגברים;

החברה מחזקת את היכולת להתמודד עם הפחד.

לפניכם תיאורו של אביגדור קהלני מימי מלחמת יום הכיפורים (רואים פה התמודדות שונה של המג"ד ושל המט"ק):

"שנים אחדות לאחר מלחמת יום הכיפורים פנה אלי אחד ממפקדי הטנקים שהיה בגדוד ואמר לי: אביגדור, אני רוצה להתנצל בפניך. על מה, שאלתי. והוא מסביר, בשלב שאמרת לי להתקדם ולא התקדמנו, עמדתי מאתיים מטר מאחוריק, חשבתני על כל מילה שאתה אומר וראיתי אותך, ראיתי שאתה צועק לעברנו להתקדם, ולא התקדמתי. אני נשבע לך, אמר מפקד הטנק, שלא ברחתי, והדגיש זאת שלוש פעמים. ולמה לא התקדמתי, שאלתי את המט"ק? פחדתי פחד מוות. ראיתי את

החברים שלי - כל מי שמתקדם מקבל פגז ונהרג, כל כך פחדתי שלא יצא לי קול מן הגרון ורעדתי. ופתאום, שמעתי בקשר שאתה קורא לנו פחדנים, ותפסתי עצבים עליך, ואז יצאה לי שאגה נהג התקדם, וככה התקדמתי וישרתי איתך קו. מתוך הסיפור הקטן הזה של אותו סמל בן 19 או 20 אתה יכול ללמוד כמה דברים: כשהוא אומר שלוש פעמים לא ברחתי, הוא מציין בעצם כי לא שמתוך שלמד בשריון הוא לא הרגיש אפשרות כזו. הוא לא ברח, הוא נשבע, הוא לא התקדם כי הוא פחד מן המוות, ואז נגעתיו לו באחד מהיסודות של החינוך הישראלי של החברות, אחוות לוחמים, ערכיות של דברים שנעשים, שבהם משתקף החינוך כולו וההיסטוריה שלנו... והוא הסתער אל תוך האש. אם לא היה מאזין לי ייתכן שלא היה מסתער והיה נשאר במקום. עשיתי מעשה שהקל עלי את השליטה בכוח ולקחתי את כל הטנקים תחת פיקודי הישר. אם יקרא את הכתבה איזה מפקד טנק צעיר, הוא יחשוב שמג"ד הוא חצי אלוהים, הוא לא פוחד, הוא מפקד על הגדוד ויש לו גדוד שלם. אבל המג"ד נמצא בתוך הטנקים בקו העמדות הראשון, מימינו נמצא 3א' ומשמאלו 1ב' והוא יורה בקצב כמו טנק רגיל, והוא גם צריך להסתכל על הצדדים. זו נקודה שאנשים חייבים להבין אותה. הפחד קיים אצל כל אחד מאיתנו, ואם תמצא לי אדם שאומר שבשדה הקרב איננו פוחד, אגיד לך באיזה בית חולים לחולי נפש אפשר לאכסן אותו. אין פה ספק."

אנו רואים שהפחד מלווה גם מפקד גדוד שקיבל על אותו הקרב אות הצטיינות. הפחד נמצא, השאלה היא האם החייל בוחר להתמודד עימו או ללכת הביתה. יהודה המכבי מאפשר ללוחמיו רכי הלבב ללכת הביתה, ואת אלו שהחליטו להישאר הוא מחזק באמונה בצדקת המאבק ובביטחון שינצחו. יהודה יודע שחייליו ירגישו פחד, והוא בטוח שהם גיבורים ויצליחו לנצח את הפחד.

נסיים עם דבריו של רב-סרן יוני שטבון, לוחם "גולני" במלחמת לבנון השנייה, שלחם בבינת ג'בל וקיבל צל"ש. (יוני מתמודד שונה מהקודמים - אנו רואים כי יש דרכים רבות להתגבר על הפחד): "הכדורים שרקו לי מעל הראש, הקרב היה צמוד לכוחות החיזבאללה. בשלב מסוים עברה לי בראש המחשבה שיש לי אישה ושלושה ילדים קטנים בבית, ואני צריך לחשוב גם עליהם. ואז נזכרתי בדברים שאמר הרמב"ם, שהמלחמה הזאת היא לא העסק הפרטי שלי, שזאת מלחמתו של עם ישראל. ידעתי שאם אני לא קם ומתחיל לרוץ, גם החיילים שלי לא יקומו, וזה מה שעשיתי - יצאתי והסתערתי."

סיכום: הגיבור, כאמור, איננו אדם שאינו מתמודד עם פחד, עצלות, עייפות וכו'; הגיבור הוא דווקא אדם שיש לו את כל הכוחות הללו, המושכים אותו למטה, והוא מחליט להילחם בהם ולנצחם. זו הסיבה שגם אחרי שהוא משחרר מן הקרב את כל רכי הלבב, והוא לכאורה נשאר רק עם הגיבורים, יהודה המכבי ממשיך לעודדם כי הגיבורים הם אלה שמחליטים לנצח את חולשותיהם, ולא אלה שאינן להם חולשות.

נספח

דף משימה בנושא 'גבורה':

מהי גבורה? כתבו הגדרה, והוסיפו דוגמאות לשני אנשים הנחשבים בעיניכם גיבורים.

לפניכם רשימת אירועים, רשמו האם מתואר כאן מעשה גבורה.

צביקה התערב עם החבר'ה שהוא יכול לקפוץ מקומה שנייה אל האספלט. כל החבר'ה עמדו למטה והסתכלו. לאחר היסוסים רבים, ולאור העלבונות שספג "פחדן, אין לך מילה, סתם קשקשן", צביקה קפץ למטה.

- דרור פרץ אל תוך הבית בראש הכוח. תוך כדי הקרב גילה שהמחבל מסתתר מאחורי בן ערובה. דרור השתהה מעט לצורך כוונון מדויק, והצליח לפגוע במחבל, אך נפצע בזרועו.
- משה לא סובל להכניס כומתה לכותפת. כשירד מהרכבת, ראה בזוית העין שוטר מ"צ עוצר חיילים על לבוש. משה המשיך לצעוד לידו בביטחון עצמי ולא נתפס, למרות שהכומתה הייתה בכיס.
- 03:25 בלילה, השומר הקודם מעיר את יוסי לשמירה בסיסית. יוסי מזנק מהשק"ש כדי לא להירדם ולשבור שמירה.

מהי גבורה? כתבו הגדרה והוסיפו דוגמאות לשני אנשים הנחשבים בעיניכם גיבורים.

לפניכם רשימת אירועים, רשמו האם מתואר כאן מעשה גבורה?

צביקה התערב עם החברה שהוא יכול לקפוץ מקומה שניה אל האספלט. כל החברה עמדו למטה והסתכלו. לאחר היסוסים רבים ולאור העלבונות שספג "פחדן, אין לך מילה, סתם קשקשן" צביקה קפץ למטה. דרור פרץ אל תוך הבית בראש הכוח..תוך כדי הקרב גילה שהמחבל מסתתר מאחורי בן ערובה. דרור השתהה מעט לצורך כוונון מדויק והצליח לפגוע במחבל אך נפצע בזרועו.

- משה לא סובל להכניס כומתה לכותפת. כשירד מהרכבת ראה בזוית העין שוטר מ"צ עוצר חיילים על לבוש. משה המשיך לצעוד לידו בבטחון עצמי ולא נתפס למרות שהכומתה הייתה בכיס.
- 03:25 בלילה, השומר הקודם מעיר את יוסי לשמירה בסיסית. יוסי מזנק מהשק"ש כדי לא להרדם ולשבור שמירה